

В. В. Склокін

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ОБИВАТЕЛІВ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ (60-90-ті рр. XVIII ст.)

У статті простежуються основні напрямки господарської діяльності військових обивателів Слобідської України в 60-90-х рр. XVIII ст. Робиться висновок, що завдяки наявності низки станових економічних привілеїв спектр економічної активності військових обивателів був дуже широким, і включав такі напрямки як сільське господарство, ремесла, промисли та торгівля. Це зумовлювало значну внутрішню неоднорідність соціальної категорії військових обивателів як у відношенні матеріальної забезпеченості, так і щодо стилю життя, цінностей, настанов та стратегій поведінки.

Ключові слова: військові обивателі, господарська діяльність, рільництво, тваринництво, торгівля.

Скасування автономії слобідських полків у 1765 р. та подальша інституціональна інтеграція регіону до складу Російської імперії, як і вдала російська експансія у причорноморські степи та на Кримський півострів, значно пожвавили економічні процеси в Слобідській Україні. Одним із наслідків інституціональної інтеграції стало утворення в регіоні на початку 1780-х рр. соціальних категорій купецтва та міщанства, які формувалися насамперед за рахунок вихідців із внутрішніх російських губерній. Саме діяльність представників російського купецтва, які часто мали більш значні капітали порівняно з місцевими слобідськими підприємцями, спричинилася до значного розширення обсягів внутрішньої та зовнішньої торгівлі, а також стала поштовхом до розвитку промисловості у найбільших містах регіону. З іншого боку, запровадження постійного подушного податку у довготривалій перспективі стало важливим чинником розширення сфери впливу грошового обігу і, відповідно, поступового занепаду натурального господарства.

Скасування автономії слобідських полків мало важливий вплив і на господарську діяльність найбільшої категорії населення регіону – козацтва. Після перетворення слобідських козацьких полків на регулярні гусарські, козаки-компанійці та підпомічники, а також козацькі родичі та підсусідки були перейменовані на військових обивателів і обкладені подушним податком. Утім, імперський уряд зберіг за військовими обивателями низку соціально-економічних привілеїв козацького стану, зокрема право на вільне володіння займанщинними землями, вільне та безмитне винокуріння, а також на вільну та безмитну торгівельну, ремісничу й промислову діяльність. Наявність цих привілеїв створювала у другій половині 60-х – 90-х рр. XVIII ст. надзвичайно сприятливі умови для розвитку господарства військових обивателів. Відповідно, спектр економічної активності обивателів був також досить широким і включав у себе такі напрямки, як сільське господарство, ремесла, промисли та торгівля.

Мета цієї статті – простежити основні напрямки господарської діяльності військових обивателів Слобідської України у перші десятиріччя після скасування автономії регіону. Окремі аспекти цієї теми розглядалися у працях Д. І. Багалія [3, с. 128-142], Д. П. Міллера [1, с. 223-253], В. О. Ганцової-Клясен [13, ф. 80, оп. 1, спр. 2, арк. 31-39], А. Г. Слюсарського [8, с. 225-227, 237-238, 250-257, 289-301]. Проте, чимало питань залишаються висвітленими досить слабо. Це стосується, зокрема, регіональної специфіки розвитку господарства військових обивателів, ролі та значення вільного винокуріння, особливостей розвитку ремісничого виробництва, характеру діяльності обивателів-крамарів тощо.

Слобідська Україна 60-90-х рр. XVIII ст. була типовим доіндустріальним суспільством, у якому сільське господарство становило основу економіки, й більшість населення була зайнята саме в цій галузі. Сільське господарство чи то у формі рільництва, чи то тваринництва було основним напрямком господарської діяльності й військових обивателів. Сільське господарство могло поєднуватися з ремеслами, промислами або торгівельною діяльністю, які виступали як підсобні галузі господарства. Значно рідше ремісниче виробництво, торгівля або, наприклад, винокуріння виступали як самостійний напрямок економічної активності, незалежний від

сільського господарства. Слабкий розвиток спеціалізації є важливим свідченням домінування натурального господарства, за якого окрема родина намагалася самостійно забезпечити себе всім необхідним і мінімізувати свої контакти з ринком.

При аналізі господарської діяльності військових обивателів важливо враховувати природно-кліматичну специфіку окремих районів Слобідської України. У південно-східному районі, тобто в Ізюмській, Острогозькій та в південній частині Харківської провінцій Слобідсько-Української губернії (а також у відповідних повітах Харківського та Воронежського намісництва у 80-х – першій половині 90-х рр. XVIII ст.), домінувало сільське господарство у формі тваринництва, що пояснювалося, з одного боку, наявністю придатних для тваринництва степових просторів, а з іншого – порівняно слабкою заселеністю цих районів у 60-90-х рр. XVIII ст. В окремих районах Острогозької провінції в цей період, наприклад, ще тривали колонізаційні процеси. Відтак військові обивателі мали досить великі земельні ділянки для пасовиськ, що уможливило розвиток тваринництва [13, ф. 80, оп. 1, спр. 2, арк. 32-34].

За даними обстеження, проведеного Вільним економічним товариством у 1767 р., заможний військовий обиватель в Ізюмській провінції мав пересічно 16 волів, 16 корів, 300 овець, 60 коней та 30 свиней; середній обиватель – 8 волів, 6 корів, 40 овець, 6 коней та 5 свиней [9, с. 44-45]. За даними Опису Воронежського намісництва 1782 р. заможний обиватель Богучарського повіту мав у середньому 60 коней, 60 волів та 300 овець, Куп'янського повіту – 40 коней, 50 волів та 300 овець, Острогозького повіту – волів – від 15 до 50, а овець від 200 до 1500 [11, ф. И-14, оп. 1, спр. 20, арк. 133 зв., 152, 191]. Ці дані засвідчують, що господарство значної частини обивателів південно-східних регіонів Слобідської України було зорієнтовано на ринок. Сало, масло, вовна, а також воли та вівці скуповувалися купцями великих слобідських міст у обивателів і продавалися як у Слобідській Україні, так і у внутрішніх російських губерніях, насамперед у Петербурзькій та Московській [6, с. 77-78; 9, с. 46, 104; 11, ф. И-14, оп. 1, спр. 20, арк. 108 зв., 133 зв., 152, 191].

Орієнтація військових обивателів на сільське господарство й передусім на тваринництво, зумовила порівняно слабкий розвиток в цих районах ремесел та промислів. Зокрема, винокуріння, яке було однією з найважливіших галузей у центральних, північних та західних районах Слобідської України, на півдні регіону у 60-90-х рр. XVIII ст. не набуло значного поширення [13, ф. 80, оп. 1, спр. 2, арк. 34]. Досить активно в цей період розвивався лише борошномельний промисел [13, ф. 80, оп. 1, спр. 2, арк. 34; 12, ф. 24, оп. 3, спр. 5, арк. 16, 33, 67, 84, 95].

У центральних, північно-східних та західних районах, тобто у центральній та північній частинах Харківської, а також у Сумській та Охтирській провінціях Слобідсько-Української губернії (а також у відповідних повітах Харківського та Воронежського намісництва у 80-х – пер. пол. 90-х рр. XVIII ст.), де домінували чорноземні ґрунти, щільність населення була значно вищою, а колонізаційні процеси вже давно завершилися, головною галуззю господарства було рільництво, яке доповнювалося низкою промислів, а також ремісничою та торгівельною діяльністю.

Рільництво у центральних, північно-східних та західних районах було зорієнтоване насамперед на задоволення власних потреб обивателів, і лише незначна частина отриманого врожаю йшла на продаж. Це пояснюється насамперед екстенсивним характером господарства, коли збільшення врожаю досягалося передусім за рахунок розширення посівних площ, що в умовах уже досить значної нестачі землі в останні десятиріччя XVIII ст. значно обмежувало можливості розвитку. Важливим чинником була також відсутність у цей період зовнішніх ринків збуту для вирощеного в регіоні збіжжя [9, с. 17, 20, 75-76, 102; 6, с. 48]. Єдиним зовнішнім ринком, на який постачалося слобідське збіжжя у досліджуваній період була територія Війська Донського, втім обсяги цієї торгівлі не були значними [2, с. 197, 204, 210; 11, ф. И-14, оп. 1, спр. 20, арк. 131 зв., 150].

Основними посівними культурами в регіоні були жито, овес, а також ячмінь, гречка та пшениця. На продаж йшли перш за все жито, овес та ячмінь, які купувалися слобідськими винокурами, й використовувалися як сировина для виробництва горілки та пива [9, с. 17, 20, 42-43, 46-47, 75, 101-102, 128-129]. Домінуючою в регіоні була трипільна система, земля оброблялася плугами, а органічні добрива майже не використовувалися [9, с. 21, 23, 50, 133; 6, с. 69]. Досить активно розвивалося городництво та садівництво, яке було зорієнтоване насамперед на задоволення власних потреб обивателів. Частина врожаю продавалася на ярмарках усередині регіону [9, с. 26, 54,

88, 110, 139; 6, с. 48-49, 80; 12, ф. 24, оп. 3, спр. 4, арк. 12; ф. 24, оп. 3, спр. 2, арк. 10-11; ф. 24, оп. 3, спр. 3, арк. 12]. Військові обивателі низки слобід Сумської провінції вирощували тютюн, який продавався передусім усередині Слобідсько-Української губернії [9, с. 139-140].

У центральних, північно-східних та північно-західних районах Слобідсько-Української губернії тваринництво не набуло значного поширення, перш за все тому, що обивателі не мали достатньої кількості землі для розведення великого поголів'я худоби. За даними обстеження вільного економічного товариства 1767 р., середній військовий обиватель Харківської провінції Слобідсько-Української губернії мав зазвичай 10 волів, 15 овець, 5 свиней, а заможний обиватель Сумської провінції – 5-10 волів, 10-30 овець та кіз, 5-10 свиней, 3-5 коней [9, с. 19, 130]. Таким чином, тваринництво в цих районах було зорієнтовано не на ринок, а насамперед на задоволення власних потреб обивателів.

Розвиток промислів, ремесел та торгівлі військових обивателів стимулювала наявність привілеїв на вільне та безмитне винокуріння, а також промислову та торгівельну діяльність. З іншого боку, достатньо велика кількість обивателів, особливо у центральних та північно-західних районах, у досліджуваний період були малоземельними або взагалі не мали землі (безземельні обивателі в окремих населених пунктах становили 20-25 %, а іноді – до 40 % всього населення) [13, ф. 80, оп. 1, спр. 2, арк. 30; 14, ф. 1666, оп. 1, спр. 4, арк. 6 зв.]. Частина з них наймали землю в інших обивателів або переселялися до сусідніх регіонів, але деякі, натомість, розвивали господарську активність у сферах, не пов'язаних безпосередньо з сільським господарством.

Найбільш поширеним промислом у досліджуваний період було винокуріння, яким займалася досить значна частина військових обивателів, особливо в центральних, північно-західних та північно-східних районах [9, с. 36-37, 66, 122, 154; 8, с. 296; 14, ф. 1710, оп. 2, спр. 2104, арк. 5-21]. Популярність винокуріння обумовлювалася насамперед більш високою прибутковістю цієї галузі у порівнянні з рільництвом або ремеслами. Проте, завдяки все новим і новим обмеженням на розвиток вільного винокуріння, які запроваджувалися як губерньською владою, так і центральним урядом, значення цього промислу від середини 80-х рр. XVIII ст. починає поступово занепадати. Більш докладно розвиток вільного винокуріння в регіоні аналізується нами у спеціальній статті [7].

Досить важливе значення мав також чумацький промисел. Майже в усіх містах та містечках Харківської, Сумської, Охтирської та Острогозької провінцій Слобідсько-Української губернії були військові обивателі, які займалися чумакуванням. У досліджуваний період чумаки вирушали передусім до станиць Війська Донського, міст Черкаська та Азова – за соленою рибою, а також до Бахмута та Тора – за сіллю [12, ф. 24, оп. 3, спр. 10, арк. 7, 10; ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 88, 118; ф. 24, оп. 3, спр. 11, арк. 18, 85, 105; ф. 24, оп. 3, спр. 3, арк. 13; ф. 24, оп. 3, спр. 1, арк. 111]. У населених пунктах Війська Донського, Бахмуті та Торі чумаки продавали слобідське сало, збіжжя та горілку [2, с. 197, 204; 11, ф. И-14, оп. 1, спр. 20, арк. 75, 107 зв.]. У даному разі чумакування поєднувалося з торгівельною діяльністю. Деяких найбільш обивателів разом із їхніми підводами та волами наймали слобідські купці для перевезення до внутрішніх російських губерній сала, вовни, меду, воску або міцних напоїв [9, с. 122].

Серед обивателів Сумської, Охтирської та частини Харківської провінції Слобідсько-Української губернії було поширене бджільництво, яке мало виразно комерційне спрямування – мед та віск скуповували слобідські купці, які продавали їх у внутрішніх російських губерніях, а також експортували за кордон, ймовірно, до Речі Посполитої [9, с. 35, 94, 120, 192; 6, с. 32; 12, ф. 24, оп. 3, спр. 1, арк. 43, 46, 65, 78; 2, с. 200, 207]. Певне значення мав також борошномельний промисел, причому військові обивателі виступали і як власники водяних та вітряних млинів, і як наймані працівники на млинах, що належали представникам колишньої старшини або духовенства [12, ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 25, 36, 64; ф. 56, оп. 1, спр. 51, арк. 1-2; 14, ф. 1801, оп. 1, спр. 101, арк. 18; 2, с. 207]. В окремих містах обивателі-мірошники об'єднувалися в цехи. Зокрема, в Охтирці у 1770 р. фіксується існування цеху мірошників, до складу якого входило 13 майстрів, які всі були військовими обивателями [14, ф. 1644, оп. 1, спр. 5, арк. 112-113].

Значна частина військових обивателів, особливо тих, що проживали у містах та містечках, була задіяна в ремісничому виробництві. Проте у більшості випадків ремісництво поєднувалося з

рільництвом або тваринництвом і здійснювалося у вільний від сільськогосподарських робіт час. До того ж ремісниче виробництво часто було зорієнтоване або на задоволення власних потреб, як, наприклад, у випадку прядіння льону та вовни, виготовлення полотна й одягу, чим у більшості обивательських родин займалися жінки, або обслуговувало потреби лише локального ринку [12, ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 19, 22, 27, 36, 66; ф. 24, оп. 3, спр. 10, арк. 7; ф. 24, оп. 3, спр. 5, арк. 68]. Ремісники у більшості випадків самі продавали власні вироби на базарах та ярмарках, що є важливим свідченням слабкої диференційованості господарства обивателів [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 37-45].

Від початку масового заселення регіону в середині XVII ст. слобідські ремісники об'єднувалися в цехи, організовані за зразками, поширеними у Речі Посполитій. Однак у перші десятиріччя XVIII ст. у зв'язку із зарахуванням слобідських міщан та цехових до козацтва, а також затвердженням російською владою привілеїв на вільну та безмитну торгівлю та ремісничу діяльність для всього козацького стану, цеховий устрій у регіоні поступово занепадав [4, с. 107-109].

Після скасування автономії слобідських полків нова губернська влада докладала постійних зусиль для створення нових ремісничих цехів, які мали бути організовані у відповідності до правил Цехового регламенту 1722 р., а після 1785 р. – відповідно до приписів Жалуваної грамоти містам. Проте військові обивателі-ремісники часто відмовлялися записуватися до цехів, оскільки бажали уникнути зайвої регламентації та додаткових грошових зборів. Саме цим пояснюється досить незначна кількість цехових ремісників у регіоні в другій половині 60-х – першій половині 90-х рр. XVIII ст. З іншого боку, офіційна статистика у більшості випадків фіксувала лише цехових майстрів, а не записаних до цехів ремісників показувала разом із військовими обивателями або підданими селянами. Отже, наявні статистичні дані про поширення та розвиток ремесла в Слобідській Україні у досліджуваній період є досить уривчастими та неповними.

За даними на квітень 1772 р. у Харківському комісарстві Харківської провінції Слобідсько-Української губернії було цехових ремісників з числа військових обивателів: шевців – 66, кравців – 50, гончарів – 46, різників – 24, ткачів – 22, майстрів склярського цеху – 19, котлярів – 17, бондарів – 10, шаповалів – 9. Разом – 263 особи [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 53]. У Валківському комісарстві: шевців – 1, ковалів – 1, кушнірів – 1, кравців – 1, ткачів – 1, теслярів – 1, різників – 1. Разом – 7 осіб [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 57]. За даними на липень того ж 1772 р. у Сумському комісарстві Сумської провінції було цехових ремісників: ткачів – 134, чоботарів – 128, кравців – 100, пекарів («калашників») – 65, ковалів – 58, гончарів – 36, шаповалів – 21, м'ясників – 11. Разом – 553 особи [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 93]. У Білопольському комісарстві Сумської провінції було цехових: чоботарів – 121, ткачів – 98, кравців – 75, пекарів – 22, ковалів – 15, м'ясників – 12, гончарів – 2. Разом – 345 осіб [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 93 зв.]. В Острогозькому комісарстві Острогозької провінції у травні 1772 р. було ремісників: кравців – 81, чоботарів – 77, ткачів – 75, ковалів – 44, бондарів – 34, котлярів – 15, колесників – 12, гончарів – 9. Усі зазначені ремісники були військовими обивателями і відмовлялися вступати до цехів [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 80]. За пізнішими даними 1785 р. у Харківському намісництві проживало 4924 особи чоловічої статі цехових ремісників, що становило приблизно 1 % від усього населення намісництва [6, с. 70].

Наведені дані по окремих комісарствах Слобідсько-Української губернії (дані по всій губернії, на жаль, відсутні), а також по Харківському намісництву в цілому все ж таки не дають повного уявлення про поширення ремісничого виробництва, оскільки до цехів записувалися далеко не всі ремісники-обивателі, як це особливо яскраво видно на прикладі Валківського комісарства. Але й дані по інших комісарствах показують далеко не всіх ремісників, так, наприклад, у Харківському комісарстві зовсім не зазначено римарів, чоботарів, коцарів та ковалів, які фіксуються за іншими джерелами [6, с. 44; 10, с. 10], в Сумському та Білопольському комісарствах не бачимо, наприклад, теслярів та склоробів. Навіть відомості по Острогозькому комісарству, де зазначені нецехові ремісники, також не є повними, оскільки не помічаємо там, наприклад, майстрів-слюсарів, які займалися обробкою міді, срібла та золота, та яких фіксують інші джерела цього ж періоду [11, ф. И-14, оп. 1, спр. 20, арк. 190].

Таким чином, хоча наявні дані не дають можливості визначити точну чисельність ремісників-військових обивателів у Слобідській Україні 60-90-х рр. XVIII ст., утім, вони дозволяють простежити певні загальні тенденції розвитку ремісничого виробництва в регіоні. Найбільш поширеними ремеслами були: вичинка сиром'ятної шкіри та виготовлення взуття (чоботарство), ременів (римарство), кожухів та шапок (кушнірство та шапкарство); виготовлення глиняного посуду та кахлів для печей (гончарство); шиття серм'яжних кафтанів або зипунів (свитництво); обробка вовни та виготовлення полотна та сукна (шаповальництво); обробка деревини та виготовлення повозок, саней, карет та коліс (стельмаство), діжок (бондарство), меблів та господарських будівель (теслярство); виготовлення скла (склярство), а також ткацтво та ковальство [6, с. 43-45; 14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 45, 54-57, 77-94].

Найбільшими центрами ремісничого виробництва були міста центральних та північно-західних районів, а також місто Острогозьк. У досліджуваній період уже спостерігається певна спеціалізація, коли окремі міста регіону перетворювалися на центри ремісничого виробництва в одній або кількох галузях, зосереджених насамперед на експорт. Так, зокрема, Харків був центром коцарського, свитницького, кушнірського та римарського виробництва, Чугуїв – кушнірського, Богодухів – римарського та чоботарського, а Охтирка – ткацького [6, с. 44, 48, 50-51]. У всіх цих випадках вироби місцевих ремісників продавалися не лише всередині Слобідської України, а також вивозилися у сусідню Гетьманщину, внутрішні російські губернії, а також експортувалися за кордон [6, с. 44, 48, 50-51].

Окремі військові обивателі, насамперед ті, які проживали у великих містах, професійно займалися торгівельною діяльністю. У Слобідській Україні 60-90-х рр. XVIII ст. такі торговці називалися крамарями [2, с. 206]. Крамарі торгували так званим «красним товаром», тобто одягом, тканинами, меблями, посудом, прянощами, чаєм, кавою, цукром тощо, які купували на ярмарках у внутрішніх російських губерніях або в Гетьманщині, а також скуповували у слобідських селян худобу, сало, мед, віск, а у ремісників кози, свити, кожухи, ремені, взуття та одяг, і продавали їх поза межами регіону [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 12, 22, 75; 6, с. 78].

У другій половині 60-х – 70-х рр. XVIII ст. чисельність обивателів-крамарів не була значною. Так, за відомостями за грудень 1770 р. у Харкові було 16 військових обивателів-крамарів (за цими ж відомостями постійною торгівлею в місті займалися також троє вихідців з колишньої старшини та 13 російських купців) [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 12]. За даними Ізюмської провінційної канцелярії від 9 лютого 1771 р. в Ізюмі постійною торгівлею займалися 3 військових обивателі, крамарювали також два обивателі зі слободи Печеніги та один зі слободи Пристена Ізюмської провінції [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 22-26]. Відомості за березень 1772 р. фіксують в Охтирці 6 обивателів-крамарів, які торгували «красним товаром» (постійною торгівлею також займалися 5 вихідців із колишньої старшини, 4 російських купці, один паламар та гусарська дружина Ганна Піщалгіна) [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 75]. Крамарювали також 14 обивателів у м. Богодухів, 2 – у слободі Городне, 3 – у м. Красний Кут, 2 – у слободі Коломак, 1 – у слободі Мурафі та 1 – у слободі Котельві. Усього в Охтирській провінції було 29 обивателів-крамарів [14, ф. 1710, оп. 2, спр. 735, арк. 75-76]. На жаль, не маємо подібних даних по Сумській та Острогозькій провінціях, але спираючись на свідчення інших описових джерел, можна припустити, що там ситуація була загалом подібною до Харківської та Охтирської провінцій.

Підсумовуючи, зазначимо, що у другій половині 60-х – першій половині 90-х рр. XVIII ст. завдяки наявності станових привілеїв на вільне володіння займанщинними землями, вільне та безмитне винокуріння, а також на вільну та безмитну торгівельну, ремісничу й промислову діяльність, спектр економічної активності військових обивателів був дуже широким і включав практично всі наявні на той час у регіоні напрямки господарської діяльності. Це зумовлювало значну внутрішню неоднорідність соціальної категорії військових обивателів як стосовно матеріальної забезпеченості, так і щодо стилю життя, цінностей, настанов та стратегій поведінки. Ця внутрішня неоднорідність у 80-90-х рр. XVIII ст. стала одним з основних чинників, які визначили специфіку інтеграції військових обивателів до імперського суспільства.

Література

1. Багалей Д. И. Миллер Д. П. История города Харькова (1655 – 1905 гг.). – Харьков, 1993. – Т. 1.
2. Багалей Д.И. Материалы для истории колонизации и быта. – Т. 2 // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1890. – Т. 2.
3. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Харків, 1993.
4. Маслійчук В. Про цехові звичаї з фонду Харківської полкової канцелярії (1764 р.) // Київська старовина. – 2006. – № 6. – С. 107-112.
5. Описание Воронежского наместничества 1785 года / Ред. В. П. Загоровский. – Воронеж, 1982.
6. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. / Упоряд. В. О. Пірко, О. І. Гуржій. – К., 1991.
7. Склокін В. Винокуріння військових обивателів Слобідської України 1765-1810 рр.: правовий аспект // Київська старовина. – 2007. – № 2. – С. 47-58.
8. Слюсарский А. Г. Социально-экономическое развитие Слободжанщины XVII – XVIII вв. – Х., 1964.
9. Труды Вольного Экономического общества к поощрению в России земледелия и домостроительства 1768 года. – СПб, 1825. – Часть 2.
10. Экономические примечания на Харьковский уезд 1782 г. / Ред. А. А. Парамей, А. Ф. Парамонов. – Харьков, 2006.
11. Государственный архив Воронежской области.
12. Державний архів Харківської області.
13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.
14. Центральний державний історичний архів України в м. Києві.

В. В. Склокин

**Хозяйственная деятельность войсковых обывателей
Слободской Украины в 60-90-е гг. XVIII в.**

В статье исследуются основные направления хозяйственной деятельности войсковых обывателей Слободской Украины в 60-90- гг. XVIII в. Делается вывод, о том, что благодаря наличию ряда сословных экономических привилегий спектр экономической активности войсковых обывателей был достаточно широким, и включал такие направления как сельское хозяйство, ремёсла, промыслы и торговля. Это определяло значительную внутреннюю неоднородность социальной категории войсковых обывателей, как в отношении материальной обеспеченности, так и в отношении стиля жизни, ценностей, установок и стратегий поведения.

Ключевые слова: войсковые обыватели, хозяйственная деятельность, земледелие, животноводство, торговля.

V. V. Sklokin

Economic activity of Sloboda Ukraine vijskovi obyvateli during 60-90ths of XVIII cent.

In this paper, the main directions of economic activity of Sloboda Ukraine vijskovi obyvateli during 60-90ths of XVIII century are examined. The main conclusion is that field of economic activities was quite broad due to the wide range of estate economic privileges, and it included such directions as agriculture, cattle-breeding, handicraft, seasonal work, and commerce. These determined significant internal heterogeneity along the vijskovi obyvateli estate both in material conditions, as well as in lifestyle, values, settings and strategies of conduct.

Key words: vijskovi obyvateli, economic activity, agriculture, cattle-breeding, commerce.